

УДК 347.191.4

Н. А. Галабурда

*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

**ОСОБЛИВОСТІ
ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Висвітлено суть категорії представництва відповідно до цивільного законодавства. Виокремлено ознаки даного поняття і розкрито його значення згідно з Цивільним кодексом України, а також виходячи з поглядів науковців, що досліджують цю проблематику.

Ключові слова: дії, правовідносини, представництво, довіреність.

Освещена суть категории представительства согласно гражданскому законодательству. Выделены признаки данного понятия и раскрыто его значение в соответствии с Гражданским кодексом Украины, а также на основании мнений ученых, исследующих данную проблематику.

Ключевые слова: действия, правоотношения, представительство, доверенность.

The scientific article is devoted illumination of category of representative office in obedience to a civil legislation. The signs of concept of representative office are selected and a concept is exposed representative office both after the civil code of Ukraine and looks of research workers from this problematiki.

Key words: actions, legal relationships, representative office, warrant.

Зміни, які відбулися останніми роками в суспільному та громадському житті України, істотно збільшили значення інституту представництва як правової форми встановлення правовідносин між суб'єктами, оскільки вона забезпечує особам можливість в окремих випадках скористатися послугами інших осіб – представників.

Нині завдяки науковим працям (М. М. Агарков, В. К. Андреев, А. Г. Басистов, І. А. Бірюков, Д. В. Боброва, С. М. Братусь, А. Г. Власова, М. В. Гордон, А. Г. Домбругова, Ю. О. Заїка, В. М. Зубар, О. С. Йоффе, Л. О. Казанцев, О. О. Красавчиков, П. А. Крупко, С. О. Крилов, І. М. Кучеренко, О. Л. Невзгодіна, Н. О. Нерсєсов, А. І. Пергамент, О. А. Підпригора, З. В. Ромовська, В. О. Рясенцев,

Ю. К. Толстой, С. Я. Фурса, Р. О. Халфіна, Є. О. Харитонов, Б. Б. Черепакін, Я. М. Шевченко, І. В. Шерешевський та ін.) є визначення категорії «представництво». Але в наукових дослідженнях поняття представництва є дискусійним і вимагає подальших наукових пошуків.

Мета цієї статті полягає у формулюванні поняття «представництво» згідно із цивільним правом України, а також у визначенні його ознак.

Для вирішення такого завдання автор має на меті:

- 1) дослідити тлумачення категорії «представництво», дане науковцями, а також викладене в нормативно-правових актах;
- 2) розкрити ознаки поняття представництва.

Цивільний Кодекс України (далі ЦК України) [1] дещо по-новому підійшов до висвітлення норм інституту представництва. Відповідно до ст. 237 ЦК України представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Представництво характеризується певними ознаками.

1. Цивільні права та обов'язки належать одній особі, а здійснюються безпосередньо іншою.
2. Представник вчиняє певні юридичні дії (вчинення виключно фактичних (не юридичних) дій представництвом не охоплюється).
3. Представник діє не від свого імені, а від імені іншої особи.
4. Представник діє виключно в межах наданих йому повноважень.

5. Правові наслідки настають не для представника, а для особи, яку він представляє. Якщо укладена представником угода спричинила для контрагента збитки, то зобов'язаною стороною буде не представник, а особа, яка надала йому повноваження для вчинення цього правочину [2, с. 124].

6. Представництво можливе лише щодо суб'єкта права. Тобто тим, кого представляють, може бути тільки особа, яка володіє хоча б правоздатністю. І якщо стосовно фізичних осіб згідно із сучасною доктриною цивільного права ця умова не має практичного значення, оскільки кожна особа є правоздатною з моменту народження, то щодо юридичних осіб дана обставина відіграє вирішальну роль, бо правоздатність останньої може наставати лише за наявності певних умов, передбачених законом, а до того така особа не є суб'єктом права і не може набувати права та обов'язки ні особисто, ні через представника [3, с. 105].

О. Л. Невзгодіна виділяє для цивільно-правового представництва таку специфічну ознаку, як виступ однієї особи від імені іншої, що являє собою:

- дію, правомірну та спрямовану на виникнення певних юридичних наслідків;
- дію, за допомогою якої набуваються та здійснюються права і обов'язки іншої особи (яку представляють);
- дію, яка вчиняється в інтересах особи, яку представляють;
- дію, яка породжує безпосередній правовий результат для особи, яку представляють;
- дію, яка вчиняється у стосунку до третіх осіб;
- дію, яка вчиняється через інформування третіх осіб про представницький характер цієї дії.

Тому виступ від імені особи, яку представляють, вважається правомірною дією представника, що вчиняється в інтересах особи, яку представляють у стосунку до третіх осіб, поінформованих про представницький характер дії та спрямований на набуття або здійснення прав і обов'язків особи, яку представляють з безпосереднім правовим результатом для останньої. Іншими словами, представництво в цивільному праві характеризується повним заміщенням особи, яку представляють представником у процесі здійснення тих чи інших юридичних дій [4, с. 8–9].

Саме поняття представництва є дискусійним. У науці цивільного права стосовно юридичної природи представництва існують дві основні концепції: концепція *дії* та концепція *правовідношення*.

Згідно з концепцією *дії*, обґрунтованою В. О. Рясенцевим і підтриманою багатьма вченими [5, с. 184; 6, с. 184], представництво являє собою вчинення правочинів та інших юридичних дій однією особою – представником у межах повноважень від імені іншої особи, яку представляють. Аргументуючи дану концепцію, В. О. Рясенцев зауважує: «...твердження про те, що представництво – система правовідносин, – суперечливе, оскільки визнати правовідносинами зв'язок, що існує між представником і третьою особою у процесі укладання договору або здійснення іншої юридичної дії для особи, яку представляють, навряд чи можливо. Ні представник, ні третя особа не несуть зобов'язань один перед одним, і тому правильніше, мабуть, визнати, що їхні взаємини здійснюються в рамках особливої юридичної форми – юридичної діяльності. Правовідношення між особою, яку представляють, та представником („внутрішнє“) є лише однією з пе-

редумов представництва, обумовлюючи виникнення у представника повноважень, але воно в склад представництва не входить» [7, с. 230–232]. При розумінні представництва як правовідношення «передумова представництва ототожнюється з самим представництвом».

Прихильники концепції *дії* заперечують реальність правовідношення представництва, не враховуючи, що дія представника від імені особи, яку представляють, уже передбачає правовий зв'язок, який і робить представника саме таким і в межах якого представництво виникає і реалізується. Поза такого зв'язку дії «представника» не створювали б ніяких правових наслідків для «особи, яку представляють». Про представництво можна говорити як про дію, тільки якщо мати на увазі, що дія здійснюється в межах правовідношення представництва [8, с. 119].

Якщо розглядати представництво як діяльність зі здійснення повноважень, можна зробити висновок, що внутрішнє правовідношення не входить до складу цієї діяльності. Але правовідношення і не може входити до складу діяльності – навпаки, діяльність може становити зміст правовідношення. Якщо розглядати представництво як єдність правовідносин, необхідних і достатніх для досягнення мети представництва, то внутрішні правовідносини, навпаки, входять до складу представництва, хоча наявності цього правовідношення ще недостатньо для досягнення мети представництва, оскільки повноваження реалізується в стосунку до третіх осіб.

Узагалі при розгляді представництва тільки як діяльності із вчинення правочинів неможливо розмежувати представництво та правочин, який вчиняється від імені особи, яку представляють, оскільки вислів «вчинення правочину» і термін «правочин» тотожні за змістом. Хоча правочин, який вчиняється представником, та саме представництво – поняття не тотожні. Вищезазначене свідчить про те, що концепція дії не розкриває належним чином юридичної суті представництва.

Прихильники концепції *правовідношення* розглядають представництво як правовідношення, у силу якого правомірні юридичні дії вчиняються однією особою (представником) від імені іншої особи (яку представляють), безпосередньо створюють, змінюють або припиняють для останньої цивільні права та обов'язки. Діяльність представника здійснюється в силу повноважень і створює безпосередні правові наслідки для визначеної особи, яку представляють,

що передбачає наявність правовідношення із представництва, у межах якого повноваження представництва виникає та реалізується [4, с. 13–15].

Вищезазначеній концепції правовідношення суперечить позиція В. К. Андрєєва, який схиляється до думки про те, що представництво не може бути назване правовідношенням у своїй сукупності внутрішніх та зовнішніх відносин. «...Скоріш за все представництво – це юридичний прийом, спосіб набуття та здійснення прав і обов'язків особою, яка не бере участі в даному правовідношенні. Представництво не може існувати самостійно як правове явище, воно є зв'язаним, залежним від основного правовідношення, яке виникає, змінюється або припиняється в результаті діяльності представника. Представництво – лише спосіб набуття, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків, юридичний прийом, за якого правовідношення виникає завдячуючи діям суб'єктів, що не є стороною в даних правовідносинах. Внутрішні відносини, відносини між особою, яку представляють, та представником можуть і не бути правовідносинами. Представництво як спосіб, прийом набуття та здійснення прав та обов'язків не має суб'єкта та об'єкта» [9, с. 20–22]. Вважаємо, що в даному випадку доцільно приєднатися до думки В. П. Грибанова та С. М. Корнеєва [10, с. 208], які твердження про відсутність у представництві суб'єкта та об'єкта вважають таким, що не відповідає закону, оскільки в нормах про представництво чітко зазначені і особа, яку представляють, і представник, і третя особа як суб'єкти цього правовідношення, а як об'єкти – ті права та обов'язки, що створюються, змінюються або припиняються під впливом прийомів, способів (юридичних дій) представника. Крім того, представництво – прийом, спосіб (юридична діяльність) не будь-якого суб'єкта цивільного права, а лише конкретно визначеного для певного випадку і стосовно конкретно визначеної особи, яку представляють.

Є. О. Харитонов взагалі вважає за доцільне синтезувати обидві концепції (*дії та правовідношення*) і визначити представництво як правовідносини, у рамках яких виникає і реалізується повноваження. У зв'язку із цим він визначає представництво як діяльність однієї особи (представника) від імені та в інтересах іншої особи (особи, яку представляють), що відбувається в рамках визначених правовідносин між представником і особою, яку представляють, у силу яких юридичні права та обов'язки виникають безпосередньо в особі, яку представляють [11, с. 176–177; 13, с. 13–21].

Отже, розглядаючи представництво в загальній системі цивільних правовідносин, ще раз необхідно зазначити, що основною та специфічною ознакою представництва є те, що в рамках цього правовідношення відбувається виступ однієї особи від імені іншої, тобто юридичні дії у стосунку до третіх осіб вчиняються однією особою, а наслідки їх вчинення покладаються безпосередньо на іншу особу. Представництво пов'язує трьох самостійних суб'єктів: особу, яку представляють, чії права та обов'язки встановлюються або здійснюються представником; представника, який ці права та обов'язки встановлює або здійснює, і третю особу, безпосередньо у стосунку до якої вони встановлюються або здійснюються. У такому значенні представництво виступає як засіб «юридичної трансмісії прав та обов'язків між особою, яку представляють, та третьою особою» [12, с. 210], тобто як засіб організації, упорядкування (виникнення, зміни чи припинення) певного правовідношення між особою, яку представляють, та третьою особою. Вказана ознака є вихідною для визначення місця представництва в загальній системі цивільних правовідносин.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. **Бірюков І. А.** Цивільне право України. Загальна частина / І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка, В. М. Співак. – К. : Наук. думка, 2000. – 304 с.
3. **Крупко П.** Суб'єкти добровільного представництва за цивільним правом / П. Крупко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 105–109.
4. **Невзгодина Е. Л.** Представительство по советскому гражданскому праву / Е. Л. Невзгодина. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1980. – 155 с.
5. **Братусь С. Н.** Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1963. – 197 с.
6. **Пергамент А. И.** Опекун как гражданско-правовой представитель несовершеннолетнего / А. И. Пергамент // Ученые зап. ВНИИСЗ. – 1968. – Вып. 14. – С. 174–187.
7. **Рясенцев В. А.** Советское гражданское право : в 10 т. / С. Я. Рясенцев. – М. : Юрид. лит., 1975. – Т. 1. – 558 с.
8. **Невзгодина Е. Л.** Представительство по гражданскому праву / Е. Л. Невзгодина // Сов. государство и право. – 1978. – № 3. – С. 118–123.
9. **Андреев В. К.** Представительство в гражданском праве / В. К. Андреев. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1979. – 87 с.
10. **Грибанов В. П.** Советское гражданское право : в 10 т. / В. П. Грибанов, С. М. Корнеев. – М. : Юрид. лит., 1979. – Т. 1. – 550 с.

11. **Харитонов Е. О.** Гражданское право. Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательство. Виды договоров. Авторское право. Представительство / Е. О. Харитонов. – К. : А.С.К., 2001. – 830 с.
12. Советское гражданское право : в 10 т. / под ред. О. А. Красавчикова. – М. : Высш. шк., 1972. – Т. 1. – 447 с.
13. **Гелецька І. О.** Правове регулювання відносин представництва у цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Гелецька Ірина Олександрівна. – К., 2005. – 205 с.

Надійшла до редколегії 09.05.2012 р.

УДК 321.01

О. В. Забродіна

*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

КОНЦЕПЦІЇ БЮРОКРАТІЇ ПОСТВЕБЕРІВСЬКОЇ ДОБИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ В ОСМИСЛЕННІ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Визначаються особливості теоретичного осмислення феномену бюрократії в поствеберівській період; розглядаються концепції бюрократії Р. К. Мертона, М. Крозьє, О. Гоулднера, Е. Тоффлера, Н. Смелзера.

Ключові слова: бюрократія, дисфункція, дискреційна політика, соціальні патології в бюрократичних структурах, бюрократична корпоративність.

Определяются особенности теоретического осмысления феномена бюрократии в поствеберовский период; рассматриваются концепции бюрократии Р. К. Мертона, М. Крозьє, О. Гоулднера, Э. Тоффлера, Н. Смелзера.

Ключевые слова: бюрократия, дисфункция, дискреционная политика, социальные патологии в бюрократических структурах, бюрократическая корпоративность.

Determined by the particular theoretical understanding of the phenomenon of bureaucracy in the post-Weber's period; considered the concept